

สังคมและวัฒนธรรม ของ กลุ่มชนหลายชาติพันธุ์ในภาคใต้^๑

เอกวิทย์ ฌ กลาง^๒

"โลกาภิวัตน์" ถ้านำมาใช้กับประเทศไทย และ เฉพาะอย่างยิ่งแหลมทองอันเป็นที่ตั้งของภาคใต้ คำนี้หา ใช้คำใหม่ไม่ โดยพหุวัฒนธรรมดินแดนแถบนี้มีสภาพโลกาภิ- วัตน์มาเป็นเวลานานนับพันปีมาแล้ว ณ อาณาบริเวณอุษาค- เนย์นี้ ที่กล่าวเช่นนี้ก็เพราะโดย ทิศเหนือ ได้ ตะวันออก ตะวันตก ทำให้ภาคใต้เป็นใจกลางระหว่างทางที่มีการ สันจรศไปมาหาสู่กันระหว่างคนต่างวัฒนธรรม ต่างภาษา ต่างชาติพันธุ์มาช้านาน โดยหลักฐานทางประวัติศาสตร์และ โบราณคดีทราบว่า แม้แต่สมัยกรีกของโลกตะวันตกก็มี หลักฐานแสดงไว้ สมัยปโตเลมี มีการเดินเรือจากโลก ตะวันตกมาสู่ภูมิภาคนี้ เพื่อมาค้าขายกับอินเดียและเลยมมา ค้าขายกับจีน เราเป็นใจกลางที่เป็นทางผ่านย่อมได้รับสาระ ประโยชน์ส่วนนี้ด้วยเป็นสำคัญ ด้วยการไปมาหาสู่ต่อเนื่อง กันหลายศตวรรษ เส้นทางนี้ชื่อคู่เคียงกับ "เส้นทางสาย ไหม" โดยเรียกเส้นทางสายนี้ว่า "เส้นทางเครื่องเทศ" การ ไปมาหาสู่ระหว่างตะวันออกและตะวันตกได้อาศัยเส้นทาง เครื่องเทศเป็นเส้นทางค้าขายและไม่ใช่เพียงการค้าขายเท่านั้ น มีการแลกเปลี่ยนทางศาสนา และวัฒนธรรมตามกัน มาโดยอัตโนมัติ นั่นคือพื้นฐานเดิมของคนย่านอุษาคเนย์ ทั้งหมด หรือถิ่นแหลมทองของเรา คนจากอารยธรรม ตะวันออกคือจีน ซึ่งถือว่าเป็นอารยธรรมยิ่งใหญ่แห่งหนึ่ง ของโลกได้มาค้าขายติดต่อกับทางบ้านเรามาเป็นเวลาช้านาน พร้อมกันนั้นเราพบว่าอำนาจบารมีของระบบการ ปกครองอันเข้มแข็งของกรุงสุโขทัย กรุงศรีอยุธยา กรุงรัตนโกสินทร์ ก็ได้เชื่อมโยงแผ่ขยายลงมาถึงภาคใต้ด้วย อาณาบริเวณนี้จึงเป็นเขตแดนร่วมอยู่ในอิทธิพลของกรุง สยามมาเป็นเวลาช้านาน ขณะเดียวกันก็มีอารยธรรมจาก

ส่วนล่างคือ อาณาจักรมอญปาหัด ซึ่งเป็นอารยธรรมรุ่งเรือง เช่นกัน ขยายมาจากข้างล่างคือชวา มลายูขึ้นมาข้าง บน และมาพบกันในอาณาบริเวณภาคใต้ของไทยเช่นกัน และอีกเสี้ยวหนึ่งก็คืออารยธรรมของอินเดียฝ่ายใต้ ไม่ได้ แพร่ขยายเฉพาะพุทธศาสนาเข้ามาในอาณาบริเวณนี้เท่านั้น แต่มีการติดต่อก้าขาย และเผยแพร่วัฒนธรรมอย่างมากจาก อินเดียฝ่ายใต้ด้วย โดยได้นำเอาศิลปะวัฒนธรรม ศาสนา ความเชื่อ ภาษา มาสู่ดินแดนแถบนี้ ดังนั้นคงไม่เป็นการ ผิดนัก ถ้าจะสรุปในที่นี้ว่า ดินแดนแห่งนี้เป็นที่ผสมผสาน ทางวัฒนธรรมและมีพัฒนาการสืบเนื่องมาจนทุกวันนี้ โดย รับเอาอารยธรรมต่าง ๆ มาเพิ่มพูนกับสิ่งที่เรามีอยู่เดิม เรา มีวัฒนธรรมเก่าแก่ดั้งเดิมของชนเผ่าไทและชนชาติพันธุ์ อื่นๆ ในอาณาบริเวณนี้อยู่แล้ว และนำมาเพิ่มเติมผสม ผสานกันจนเป็นวัฒนธรรมไทย ที่เรารู้จักทุกวันนี้

อีกแง่มุมหนึ่งที่ควรพิจารณาเช่นกัน ก็คือเรื่อง ภาวะภูมิศาสตร์และสิ่งแวดล้อม พื้นที่อันกว้างใหญ่นี้เป็น พื้นที่ที่ได้รับอิทธิพลจากลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ และลม มรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ ที่พัดผ่านภาคใต้อยู่ตลอดเวลา นำเอาเมฆฝนอันชุ่มฉ่ำมาตกทำให้เกิดความอุดมสมบูรณ์ แห่งภูมิภาคนี้มาโดยตลอด อาณาบริเวณแห่งนี้โดยหลักฐาน การตรวจสอบวิจัยเรื่องข้าวพบว่า มีพันธุ์ข้าวที่เก่าแก่ที่สุดใน โลกข้าวของอาณาบริเวณอุษาคเนย์เก่ากว่าพันธุ์ข้าวที่พบ ในประเทศจีนและอินเดีย ความจริงเรื่องนี้นักโบราณคดี อย่างอาจารย์ชิน อยู่ดี มีหลักฐานตรวจสอบทางโบ- รานคดีอันพิสดารได้แน่ชัดว่า พันธุ์ข้าว ณ บริเวณแห่งนี้ มีอายุไม่ต่ำกว่าห้าพันปี จากการตรวจสอบทางเคมีใน หลักฐานทางโบราณคดี ประเทศจีนและอินเดียมีพันธุ์ข้าว

^๑ บทความจากการปาฐกถาหน้าเรื่อง สังคมและวัฒนธรรมของกลุ่มชนหลายชาติพันธุ์ ในโครงการสัมมนาเรื่อง ความเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ใน ภาคใต้ ณ โครงการจัดตั้งสถาบันศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี

^๒ ศาสตราจารย์พิเศษมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ กิตติมศักดิ์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช และผู้ทรงคุณวุฒิทางวัฒนธรรม

ที่มีอยู่น้อยกว่านี้ ที่นำเรื่องนี้มากกล่าวเพราะว่าวัฒนธรรมข้าวเป็นเรื่องสำคัญที่เกิดขึ้นสอดคล้องกับสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ ซึ่งเกษตรกรรมนี้ได้รับการเลือกอำนาจจากธรรมชาติเป็นอย่างดี ก่อให้เกิดความอุดมสมบูรณ์ตามธรรมชาติ ยิ่งกว่านั้น อาณาบริเวณนี้ถ้าเทียบกับจีนและอินเดียแล้วพบว่า มีความอุดมสมบูรณ์แต่มีประชากรน้อย โดยเปรียบเทียบ เมื่อเป็นอย่างนี้การเคลื่อนย้ายอพยพกลุ่มชนต่าง ๆ ที่ต่างวัฒนธรรม ต่างภาษา ต่างความเชื่อ มาสู่อาณาบริเวณนี้ จึงเป็นเรื่องธรรมดาของมนุษยชาติ ถ้ามองให้ชัดเจนก็จะพบว่า ณ ดินแดนแห่งนี้เป็นที่ถล่มหลายชาติพันธุ์ หลายวัฒนธรรม หลายความเชื่อ หลายศาสนา ได้มาพบปะสังสรรค์และใช้เวลาอันยาวนานผสมกลมกลืนเข้าด้วยกันจนเป็นเราอยู่ทุกวันนี้ ถ้าดูแผนที่โลกจะพบว่า บริเวณแหลมทองที่อันลงมาในทะเล ในกรอบอ้างอิงของเรา เราเรียกทะเลอันดามันและอ่าวไทย เราถ่อมตนแท้จริงแล้วแหลมทองอยู่ระหว่างมหาสมุทรที่ยิ่งใหญ่สองมหาสมุทรคือ มหาสมุทรแปซิฟิก และมหาสมุทรอินเดีย ซึ่งกว้างใหญ่ไพศาล เราเป็นดินแดนที่ขนานสองข้างด้วยมหาสมุทรทั้งตะวันออกและตะวันตก ดังนั้นการผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรม ทางศาสนา ทางความเชื่อ และวิถีชีวิตที่แพร่กระจายมาจากซีกตะวันออก ตะวันตก เทือกและใต้ จึงเป็นประเด็นที่น่าสนใจมาก ภาคใต้ของไทยจะว่าไปแล้วนับว่าเป็นพื้นที่ที่น่าสนใจมากแห่งหนึ่งของโลก เพราะเป็นที่ที่กล่าวถึงกันว่าเป็นดินแดนที่มีความมั่งคั่งของทรัพยากรธรรมชาติ พร้อมกับความหลากหลายทางวัฒนธรรมอย่างยิ่ง

อนึ่ง ในพื้นที่ภูมิภาคใต้ นอกจากเราเป็นตัวของตัวเองในวัฒนธรรมข้าวที่พัฒนาและสังสมวิถีชีวิตความเชื่อและพิธีกรรมต่าง ๆ ไว้ พร้อมทั้งนั้นเราก็มีการรับอิทธิพลจากภายนอกเข้ามาด้วยดังได้กล่าวถึงแล้ว เรื่องการแพร่สะพัดของอารยธรรมจากอินเดียและจากจีน จะขอกกล่าวเพิ่มเติมอีก ๒ ส่วนคือ สงครามมหาเอเชียบูรพาที่อุบัติขึ้นเป็นพื้นภูมิแห่งนี้ เมื่อวันที่ 8 ธันวาคม พ.ศ. 2484

นำเอาอำนาจอิทธิพลของประเทศญี่ปุ่นเข้ามาสู่พื้นที่ที่ไม่น้อยเช่นกัน แม้ว่าญี่ปุ่นแพ้สงครามโลกครั้งที่ 2 แต่ผลกระทบที่มีต่ออาณาบริเวณนี้ยิ่งใหญ่มากในประเด็นที่ว่าเมื่อเสร็จสิ้นสงครามโลกครั้งที่ 2 แล้ว นานาประเทศในย่านอุษาคเนย์นี้ต่างก็ตั้งรกรากกันทั้งได้รับเอกราชอธิปไตยทั้งหมดและเปิดศักราชใหม่ของความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ที่มีอยู่บนพื้นฐานแตกต่างออกไปจากสมัยฝรั่งเศสอาณานิคม ประเด็นที่ 2 ก็ในช่วงเกือบ 200 ปีมานี้ อำนาจอิทธิพลจากตะวันตกเข้ามาสู่ดินแดนนี้รุนแรงมาก ประเทศฝรั่งเศสและอังกฤษวางอำนาจยึดเอาดินแดนแดนนี้ไปอยู่ภายใต้อิทธิพลของเขา เป็นธรรมดาของชาติที่มีความเข้มแข็งทางวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี ทางเศรษฐกิจ ทางการทหาร ก็ต้องเป็นอย่างนั้นในประวัติศาสตร์ของโลก ผลพลอยได้สำคัญคือได้นำเอาระบบการปกครองตลอดจนวัฒนธรรม ระบบการศึกษา ความรู้ของตะวันตกซึ่งได้พัฒนาไปเป็นสังคมอุตสาหกรรมแล้ว เข้ามาสู่ดินแดนแดนนี้มากพร้อม ๆ กับการขยายอิทธิพลของการล่าอาณานิคม แล้วแสวงหาทรัพยากรในดินแดนในน้ำในบริเวณนี้ไปบำรุงประเทศตน โดยเฉพาะอย่างยิ่งอังกฤษและฝรั่งเศส สิ่งนี้ในประเด็นวัฒนธรรมก็มีความสำคัญเช่นกัน ที่ได้มีส่วนเปลี่ยนแปลงเศรษฐกิจ วิถีชีวิต ความเชื่อ วัฒนธรรมการกินอยู่ ของคนในอาณาบริเวณนี้เป็นอันมาก ประเทศไทยโชคดีกว่าประเทศอื่น ๆ ครึ่งที่โดยพระบารมีของสถาบันพระมหากษัตริย์และการปรับตัวอย่างทันท่วงทีในการเปลี่ยนแปลงการปกครองเศรษฐกิจและสังคมของประเทศไทย ทำให้เราธำรงรักษานเอกราชของเราไว้ได้ แต่ในประเด็นเรื่องเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมนั้น เราต้องคล้อยตามกระแสและวิถีที่โลกตะวันตกเป็นผู้กำหนด ดังนั้นสิ่งที่เราเห็นสัมผัสได้ในเมืองไทยในปัจจุบัน โดยเฉพาะสัมผัสได้ในปัดตานี หาดใหญ่ ภูเก็ต นครศรีธรรมราช ฯลฯ ทั้งหมดทุกหย่อมหญ้าเป็นการผสมผสานระหว่างความเป็นตัวเรา อารยธรรมดั้งเดิมของเรา ที่ได้รับถ่ายทอดหล่อหลอมในซีกโลกตะวันออกนี้กับอารยธรรมของซีกโลก

ตะวันตก ที่มาผสมกลมกลืนกันจนเป็นเราทุกวันนี้ โปรดสังเกตเครื่องแต่งกายในงานนี้ เราไม่ได้มางานนี้โดยการนั่งโจงกระเบน ใส่เสื้อราชปะแตน หรือนุ่งโจงกระเบน ผ้าปาเต๊ะ แต่เราแต่งตามกระแสสากล สิ่งที่สำคัญไปกว่านั้น คือส่วนที่อยู่ลึกในจิตใจ อยู่ในมโนสำนึก และอยู่ในวิถีการดำเนินชีวิตของเราคือ เราอยู่อย่างไร กินอย่างไร คิดอย่างไร พูดอย่างไร ปฏิบัติต่อกันอย่างไรนั้นเป็นสิ่งที่สำคัญกว่า โดยนัยนี้ก็วิเคราะห์ได้ว่า เรารับกระแสอิทธิพลอารยธรรมจากทั่วโลก แต่ในขณะที่เดียวกัน เราก็เป็นตัวของตัวเอง เราสามารถปกครองตัวของเราเองอยู่รอดปลอดภัย ตามแบบฉบับของเราเอง มีลูกบ้าง ไม่ลูกบ้างเป็นธรรมดา แต่ก็เป็นตัวเราและมีศักดิ์ศรีเป็นตัวเราเองอย่างที่เราเห็นประจักษ์อยู่แล้ว

เท่านี้หาพอไหม เราจำเป็นจะต้องรู้มากไปกว่านี้ว่า เรากำลังคิดอะไรอยู่ ทำอะไรอยู่ เราเป็นมาอย่างไร และเราจะก้าวไปข้างหน้าในโลกอนาคตอย่างไร ในส่วนนี้ ขอเจาะเฉพาะในอาณาบริเวณภาคใต้ว่า โดยการผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรม ณ อาณาบริเวณภาคใต้มีลักษณะพิเศษอย่างไร เหมือนหรือแตกต่างกับวัฒนธรรมโดยรวมของไทยหรือไม่อย่างไร ในสังคมภาคใต้มีชาติพันธุ์สำคัญอยู่ 3-4 ชาติพันธุ์ ที่อยู่ร่วมกันมาอย่างราบรื่น คือไทย มาเลย์ และจีนเป็นสำคัญ มีชาวตะวันตกบ้าง ชาวอินเดียบ้าง แต่เป็นเปอร์เซนต์ไม่มากนัก วัฒนธรรมภาษา ความเชื่อ ศาสนาของสามชาติพันธุ์นี้อยู่มาด้วยกันค่อนข้างผาสุกราบรื่น เพราะมีลักษณะสังคมภาคใต้บางประการที่เกื้อกูลให้เกิดสิ่งเหล่านี้ขึ้น ประการแรกชุมชนของภาคใต้ มักรวมตัวอยู่ในอาณาบริเวณพื้นที่ชายทะเล ที่เป็นที่ราบขยายไปถึงเชิงเขา เช่น สุราษฎร์ธานี นครศรีธรรมราช พัทลุง สงขลา เป็นต้น เป็นอาณาบริเวณที่มีประชากรมากกว่าส่วนอื่น ๆ ของภาคใต้ ขณะเดียวกันในอาณาบริเวณแห่งนี้ เปรียบเทียบกับภาคเหนือและอีสานแล้ว แตกต่างในสาระสำคัญในแง่ที่ว่าสังคมภาคอีสานและภาคเหนือเป็นสังคมเครือญาติ หรือสังคมโคตรวงศ์ที่อยู่ในที่ราบระหว่างเขา มี

วัฒนธรรมปลูกข้าวและพึ่งพาตัวเองได้ ค่อนข้างสมบูรณ์ในรูปลักษณะของสังคมค่อนข้างปิด แต่ภาคใต้เป็นสังคมเปิด 2 นัย คือ เปิดสู่นานาประเทศนานแล้ว และเปิดสู่ระหว่างกัน เหตุผลธรรมดา ๆ ก็สังคมหรือหมู่บ้านของภาคใต้นั้นไม่สามารถอยู่ได้โดยอิสระตามลำพัง ชาวสวนผลไม้ก็ต้องกินข้าว กินกุ้ง กินปลา กินกะปิ กินน้ำปลา กินหอม กระเทียม ชาวสวนยางก็ต้องกินข้าว และใช้ของอย่างอื่น ดังนั้น จึงเกิดลักษณะพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันในภาคใต้ระหว่างชุมชนที่มีการยังชีพและการผลิตหลากหลาย ชุมชนในทางภาคใต้จึงไม่ใช่สังคมปิดอยู่โดดเดี่ยวตามลำพังเฉพาะตัว แต่เป็นชุมชนเปิด หรือเป็นเครือข่ายของชุมชนที่มีการพึ่งพาอาศัยกันมากกว่าทางภาคอีสานและภาคเหนือ ที่ละม้ายคล้ายคลึงกับภาคใต้ก็คือภาคกลางที่เป็นสังคมเปิด มีแม่น้ำลำธาร และมีกาไปมาหาสู่ระหว่างชาวลุ่มน้ำเดียวกัน ผู้ที่อยู่ในอาณาบริเวณเดียวกัน ที่ต้องพึ่งพาในเรื่องการเกษตรและการค้าขาย ด้วยเหตุนี้เองคนในบริเวณภาคใต้จึงเกิดธรรมเนียมเป็นเกลอกัน ธรรมเนียมนี้เป็นวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นตามความจำเป็นคือ คนที่อยู่กันห่างไกล เศรษฐกิจต่างกัน เช่นชาวประมงกับชาวไร่ชาวนา ชาวสวนผลไม้จะมีผู้ใหญ่ของชุมชน ซึ่งเขาเป็นเกลอกัน เป็นเพื่อนร่วมสาบานกัน ลูกหลานชาวบ้านในสังคมนั้นก็สมัครเป็นเกลอกันโดยปริยายเป็นประเพณีสืบต่อกันมา บางกรณีคนต่างชุมชนนับถือศาสนาต่างกัน เช่นพี่น้องอิสลามอำเภอสีเกา ตัดไม้โกงกาง จับปลาเป็นอาชีพหลัก แต่สินค้าที่ต้องการอุปโภคบริโภค ต้องพึ่งพาจากโลกภายนอก ดังนั้นเพื่อความอยู่รอด ชาวตึกาจึงผูกไมตรีเป็นเกลอกันกับชาวนาและชาวภูเขาในจังหวัดตรัง เขาผลิตผลที่เป็นข้าว เป็นพืชผักผลไม้มาแลก เขาผลิตผลจากทะเล ได้แก่ กะปิ น้ำปลา กุ้ง หอย ปูปลา ในทำนองเป็น Barter Trade มาช้านาน ชาวอำเภอสีเกาที่เป็นพี่น้องอิสลามอพยพมาจากไทรบุรี มาอยู่ที่นี้ตั้งแต่สมัยรัตนโกสินทร์มาร่วม 200 ปีแล้ว ระบบการพึ่งพาของคนที่นั่นนำไปสู่การรู้จักกันแพร่หลายมากทั่วทุกท้องถิ่น อีกตัวอย่างหนึ่งก็คือชาวนาน

ในอำเภอพรหมคีรี จังหวัดนครศรีธรรมราช ซึ่งเป็นเขตภูเขาปลูกผลไม้คุณภาพดีก็จะมีคนไม่ตรีเป็นเกลอกันกับชาวอำเภอเมืองและอำเภอปากพนัง เพื่อต้องการกะป็น้ำปลา เมื่อถึงฤดูผลไม้ก็เอาทุเรียน ลงสาด มังคุด ลงเต็มลำเรือแล้วนำมาแลกกับชาวอำเภอเมืองและเลยไปถึงอำเภอปากพนัง ขากลับก็เอาข้าวสารซึ่งปากพนังเป็นอยู่ข้าวอู่ น้ำกลับขึ้นไปด้วย ยามมีภัยพิบัติเขาก็พึ่งพากัน น้ำท่วม ชาวปากพนังลำบากก็เอาวัวควายไปฝากชาวคีรีวงไว้ว่า ควาย ที่ไปฝากไว้ตกถูกก็ยกถูกให้แก่ชาวคีรีวง แล้วเอาแต่แม่กลับมา เป็นต้น ถ้าพิจารณา ก็จะพบว่า มีหลายกรณีที่มีการพึ่งพาระหว่างชุมชนชาวบ้านของภาคใต้ อยู่เป็นกิจวัตร สิ่งนี้ทำให้เกิดความแตกต่างจากภูมิภาคอื่น ๆ ในแง่ที่ว่าภาคใต้จะรู้จักถึงกันหมด คนที่เป็นตัวแปรสำคัญคือ นายหนัง ซึ่งมีธรรมเนียมคล้ายพวกทुरुบาตอร์ในภาคพื้นยุโรป ก็จะเคลื่อนย้ายไปเล่นตามชุมชนต่าง ๆ ในวันนักขัตฤกษ์ ในชุมชนท้องถิ่นต่าง ๆ แห่งละดูงั้นเป็นปัญญาชนที่เดินทางมาก รอบรู้มาก มีการศึกษาคี มีวัฒนธรรมดี มีปฏิภาณเฉียบแหลม จึงเอาข้อมูลข่าวสารแพร่สะพัดไปถึงกันทำให้ชาวภาคใต้เป็นคนที่ยึดมั่น รู้จักโลก รู้จักชีวิต รู้เขา รู้เรา มากกว่าในท้องถิ่นที่อยู่ในดินแดนห่างไกลเล็ก ๆ ของประเทศ นายหนังจะดูจึงถูกอ้างอิงว่าเป็นปัญญาชนของชาวภาคใต้ที่มีปฏิภาณ มีไหวพริบ มีความรอบรู้ อะไรที่ทันสมัยของบ้านเมืองก็จะแสดงออกมาผ่านไ้เอง ไ้ทอง ไ้หนูบู้ซึ่งเป็นตัวตลกหนึ่งจะดู

นอกจากธรรมเนียมเป็นเกลอและการรู้เท่าทันคนแล้ว ในเครือข่ายความสัมพันธ์ของชุมชนภาคใต้ระดับพื้นฐานด้วยความจำเป็นทางเศรษฐกิจทำให้เกิดวันนัด เป็นตลาดนัดย่านชุมชนหลายแห่ง อย่างเช่นตลาดนัดหัวอูร์ที่นครศรีธรรมราช ซึ่งต่อมาพัฒนาเป็นตลาดสินค้าเกษตรที่ใหญ่มากจนส่งออกผลผลิตไปยังมาเลเซีย ปัจจุบันได้เปลี่ยนแปลงสภาพไปแล้ว นอกนั้นมีตลาดนัดขวนแหล ตลาดนัดหัวถนน ตลาดนัดหัวโหนด อีกมากจนทั่วภาคใต้ เป็นวิถีชีวิตที่มีสีสัน มีชีวิตชีวามาก ในภาคใต้การจัดตลาดนัด

จะเวียนกันไป วันนี้นัดตรงนั้น วันนั้นนัดตรงนี้ที่ทำให้มีระบบการแลกเปลี่ยนสินค้า ในแง่สังคมวิทยานั้นคือมีตลาดที่ไหนก็มีการสังสรรค์นันทนาการที่นั่น เมื่อมีการนันทนาการข่าวสารก็แพร่สะพัดได้อย่างดีที่ตลาดนัดนั่นเอง แม้แต่ในปัจจุบันเราจะพบเห็นได้ในตลาดทุกแห่งในเมืองไทย พ่อค้าแม่ขาย ชาวบ้านร้านดิน เขาก็คุยกันสนุกสนานทั้งเรื่องนิทาน โทษที่คนเรื่องจักร ๆ วงศ์ ๆ รวมถึงเรื่องการเมืองเรื่องทุกอย่าง ซึ่งคงความมีชีวิตชีวาเป็นเมรคคคกทอดที่คงจะมีสืบไป

นอกจากวันนัดแล้ว ธรรมเนียมของทางใต้ก็อีกอย่างหนึ่งก็คือวันว่าง ซึ่งตรงกันช่วงสงกรานต์ของภาคกลาง และภาคเหนือ ในวันว่างเขาจะหยุดงานทั้งหมด คารวะผู้ใหญ่ พ่อแม่ มีการเลี้ยงฉลองกัน และมีการละเล่นการทำบาป ทำความชั่วทั้งปวง ทำจิตใจให้ผ่องใสในวันนั้น อันนี้เป็นธรรมเนียมซึ่งมีแนวโน้มจะเสื่อมสลายหมดไป ถ้าที่นั่นฟูให้จะมีคุณค่าสูงไม่แพ้วันสงกรานต์ เพราะเป็นธรรมเนียมที่เกี่ยวกับครอบครัว ซึ่งคนที่อยู่อาศัยห่างไกลกันแต่จะรู้จักคุ้นเคยโดยกลับไปหาสู่กัน เป็นการสร้างความอบอุ่นให้แก่สถาบันครอบครัวและเครือญาติเป็นอันดีซึ่งเป็นธรรมเนียมสืบทอดที่มีพัฒนาการต่อเนื่องกันมาหลายร้อยปี

อีกประการหนึ่งที่เป็นลักษณะเฉพาะของภาคใต้คือ ทรัพย์ในดิน ดินในน้ำ หากจะเปรียบเทียบกับภาคอื่นก็จะเห็นได้ว่าภาคใต้มีความอุดมสมบูรณ์มากจริง ๆ ดังนั้นจึงไม่แปลกอะไร ที่ชาวต่างชาติโดยความสมยอมของกรุงเทพฯ จะเข้ามาตัดดวงเอาทรัพยากรไปมาก ประเทศไทยโดยรวมก็พึ่งพาอาศัยทรัพยากรภาคใต้เป็นอันมาก ดังจะเห็นได้ว่าชาวภูเก็ตจะรู้สึกน้อยใจที่มีการปล่อยให้เอาโภคทรัพย์จากภูเก็ตไปบำรุงประเทศมากมายมหาศาล แต่ที่จ่ายกลับให้ให้แก่ภูเก็ตน้อยมาก รัฐบาลทุกยุคสมัยคงจะทราบว่าการย้ายถิ่นทรัพย์ของส่วนรวมสู่ภาคใต้ไม่สมดุลกัน อัตราส่วนแตกต่างกันมาก ซึ่งเป็นสิ่งที่ชาวใต้รู้สึกมาโดยตลอด ต่อแต่นี้จะอย่างไรให้สมดุลกว่านี้ เป็นเรื่อง

ที่ทุกรัฐบาลต้องรับพิจารณาให้ความเป็นธรรมในการพัฒนาภาคใต้ให้มากยิ่งขึ้น จริงอยู่ที่เราจะต้องชดเชยให้ภาคอีสานที่ยากจนกว่า ลำบากกว่า ซ่อนี่ไม่มีใครจะแย้งได้ แต่ในส่วนของภาคใต้ที่เรียกร้องความยุติธรรมมาโดยตลอดก็เป็นเรื่องที่รัฐบาลกลางควรจะต้องรับพิจารณาค่าไป เพราะคนใต้มีความรู้สึกที่ไม่ได้รับความยุติธรรมมาโดยตลอด อีกประเด็นหนึ่งของคนใต้ที่มีลักษณะพิเศษ คือเป็นคนที่มีความหยิ่งทรนงในชาติกำเนิดของตัวเอง และมีความเป็นคนที่ค่อนข้างสูง เพราะสืบเนื่องจากประวัติศาสตร์ว่าภาคใต้เป็นดินแดนชายขอบพระราชอาณาเขต อยู่ห่างไกลมาจากกรุงศรีอยุธยาและกรุงรัตนโกสินทร์ การเดินทางสื่อสารใช้เวลาหลายวัน แต่ปัจจุบันปัญหาเรื่องนี้ก็ค่อย ๆ หดหายไป เพราะการคมนาคม และการสื่อสารใช้เวลาที่สั้นลง และในความเป็นเมืองชายขอบพระราชอาณาเขตอยู่ห่างไกลพระเนตรพระกรรณในสมัยก่อน อะไร ๆ ก็เกิดขึ้นได้ อีกทั้งมีพี่น้องมุสลิมชาวชวา มาเลย์ มาอาศัยที่นี้ ดังนั้นจึงมีศูนย์อำนาจทั้งเหนือและใต้ส่งมาที่นี้อย่างสลับ ๆ ต่อมาก็มีอารยธรรมของจีนที่มากำชายในหัวเมืองไชยา ปัตตานี นครศรีธรรมราช ตะกั่วป่า กูเก็ต โดยมาตั้งหลักแหล่งทำการค้า ทางตะวันตกมีอารยธรรมอินเดียเข้ามาเล็กน้อยเหมือนกัน ที่นี้จึงเปรียบได้เป็นแดนสนธยาทำให้เกิดปรากฏการณ์ 2 ลักษณะ คือ

1) เกิดอาณาจักรที่รุ่งโรจน์ของตัวเองขึ้น เช่น ความพริ้งปลื้ม ที่นครศรีธรรมราช หรือลังกาสุกะที่ปัตตานี

2) ชาวบ้านที่ห่างไกลพระเนตรพระกรรณ ไม่รู้จะไปพึ่งใครต้องพึ่งตัวเอง แม้จะมีศูนย์กลางอำนาจอย่างนครศรีธรรมราชในสมัยอยุธยาและสงขลาในสมัยรัตนโกสินทร์ แต่โดยข้อจำกัดทางภูมิศาสตร์และดินฟ้าอากาศทำให้ศูนย์กลางอำนาจรัฐไม่สามารถไปรู้ทุกข์สุขโดยละเอียดลอบได้ ช่องว่างนี้ทำให้เกิดคนกล้าวิถึคนกล้าที่ต้องตัดสินใจชะตาตัวเอง ดังนั้นชาวใต้จึงเป็นนักสู้ เป็นคนจริง เป็นคนเด็ดขาด เป็นนักเลง มีความเป็นตัวของตัวเอง ซึ่งคนภาคอื่นส่วนใหญ่จะไม่เข้าใจ เช่นใครจะไปขอลูกสาวคน

ได้ในอดีตต้องร่ำโนราห์เป็น ลักควายเป็น เขาจึงจะขอลูกสาวให้ ประเพณีนี้ทำให้คนภาคอื่นมองว่าวัฒนธรรมภาคใต้เป็นวัฒนธรรม “โจร” แต่โดยเนื้อในมีที่มาจากคนใต้ต้องพึ่งพาตัวเอง คนที่จะปกป้องทรัพย์สินและลูกเมียได้ต้องเป็นคนกล้า คนเก่ง คนทันคน คนทันโลก และเอาตัวรอดได้ การลักวัวควายในความคิดของคนใต้ไม่ใช่เป็นการลักขโมยที่ผิดจริง ซ่อนี่เขาไม่ถือเป็นเรื่องสำคัญนัก แต่เป็นเรื่องล้อกันเล่น จริง ๆ ถือเป็นขั้นตอน THE RIGHT OF PASSAGE ในทางมานุษยวิทยาที่เป็นเรื่องของการพิสูจน์ความเป็นชายชาติ เป็นไม่ยกลูกสาวให้ถ้าเป็นผู้ชายที่ไม่เป็นนักสู้ เขาจะยกให้ต่อเมื่อเป็นชายชาติ โดยต้องลักวัวลักควายเป็น ดังนั้นลักเล่น ๆ หรือลักจริง ๆ ไม่ทราบได้ แต่เป็นธรรมเนียมปฏิบัติซึ่งปัจจุบันก็เลิกลาไปมากแล้ว แต่ spirit ของความเป็นนักเลง เป็นคนจริงยังอยู่ และได้พัฒนาเป็นเจ้าพ่อไป ในความหมายของเจ้าพ่อในปัจจุบัน ซึ่งแม้ไม่ใช่สิ่งพึงประสงค์แต่ก็มีเต็มประเทศ และภาคใต้ก็มีมาก มีแทบทุกจังหวัด ดังนั้นถ้าเข้าใจก็จะรู้ที่มาที่ไป เพราะเป็นเมืองที่ห่างไกลจากการปกครอง ห่างไกลจากพระเนตรพระกรรณ และเป็นรัฐชายแดนมาช้านานจึงได้เกิดธรรมเนียมที่ตัวเองพึ่งตนเอง ในภาคกลางก็มีความเป็นนักเลงเช่นกัน แฉววังน้ำเย็นก็พอหาได้ ซึ่งเป็นประเด็นที่เราต้องทำความเข้าใจและไม่มองว่าเรื่องนี้ถูกหรือผิด แต่มองว่าเป็นพัฒนาการทางสังคม-จิตวิทยาที่ต้องรับพิจารณาความเป็นคนไทยในปัจจุบัน

ประการสุดท้าย โดยปกติภาคใต้นี้มีความร่มเย็นเป็นสุข หากจะเทียบกับสังคมอื่น ๆ ภาคใต้อาจจะไม่รุ่งโรจน์ทางวัตถุ แต่มีความร่มเย็นเป็นสุขพอสมควร มีความสมัคสามัคคี เพราะเรามีประสบการณ์ที่อยู่ร่วมกันระหว่างคนที่อยู่ต่างชาติพันธุ์ ต่างศาสนา ต่างความเชื่อมาช้านานเต็มที จากการที่ผู้บรรยายได้ไปบวชที่สวนโมกขพลาราม ไปเที่ยวชุมชนพุมเรียงก็ได้เห็นพี่น้องมุสลิมที่พุมเรียงกับพี่น้องชาวพุทธเขารักใคร่กันดี จะไปทำบุญก็ไปทำบุญด้วยกันเป็นสิ่งที่ไม่ต้องแปลกใจ ที่พบเห็นเช่นนี้

ทั้งที่ตรง นราธิวาส ปัตตานี ที่ปัตตานี ผู้บรรยายได้ไปกินข้าวแกง กินกาแฟมุสลิม พ่อค้าที่เป็นคนจีน คนไทย คนมุสลิม เขาก็รักใคร่กันดี เอาอาหารที่สั่งมาให้ที่โต๊ะเดียวกัน แบ่งปันรายได้จากลูกค้าคนเดียวกัน ที่น้องมุสลิมมีชุมชนของเขา ที่น้องชาวไทยมีชุมชนของเขา คนจีนก็มีสังคม เครือญาติของเขา ดูเผิน ๆ มองว่าต่างคนต่างอยู่ แต่แท้ที่จริงเขามีขนัตติธรรมต่อกัน เขามีความเข้าใจซึ่งกันและกัน จึงอยู่อย่างสงบสุข เมื่อมีความจำเป็นเขาก็ช่วยเหลือปรองดองกันเป็นอย่างดี นี่คือสภาพซึ่งเป็นเมฆาขัณเฑาะว์ ดังพระอรรถาธิบายของสมเด็จพระญาณสังวรญาณมุนีว่า วัฒนธรรมไทยนั้นมีสิ่งที่ประเสริฐสุดที่เป็นนิสัยไทยอยู่ 3 ประการ คือ ความรักอิสระเสรี การมีขนัตติธรรม การรู้จักประสานประโยชน์ มองให้ดีจะเห็นลักษณะนี้มีอยู่ทั่วประเทศไทยในปัจจุบันและทางภาคใต้เราจะเห็นลักษณะเช่นนี้ในกลุ่มชาติพันธุ์ทั้งสาม คือ ไทย จีน มุสลิม ถ้าหากมีผู้สนใจจะมีกรณีตัวอย่างให้ศึกษามากทีเดียว

อีกตัวอย่างหนึ่งที่น่าสนใจเหมือนกันคือในปัตตานี นราธิวาส ยะลา สตูล ที่น้องส่วนใหญ่เป็นมุสลิม แต่ก็มีชุมชนไทย มีวัดไทย เขาก็อยู่ด้วยกันอย่างสันติสุข ในทางกลับกันที่นครศรีธรรมราช สุราษฎร์ธานี ก็มีหมู่บ้านมุสลิมหลายแห่ง เขาก็อยู่เย็นเป็นสุข ทั้งพาอาศัยเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน อย่างเช่น ในประเพณีชักพระพี่น้องชาวมุสลิมก็มาร่วมสนุกด้วย เพราะฉะนั้น เราต่างกันในความเชื่อ ต่างกันในภาษาและศาสนา ไม่เป็นอุปสรรคของการประสานประโยชน์ การรักอิสระเสรี การรักขนัตติธรรมที่มีต่อกัน

สิ่งสำคัญยิ่งที่ทำให้เราอยู่รอดปลอดภัยในดินแดนแถบนี้ตลอดมา ก็คือบารมีของสถาบันพระมหากษัตริย์ไทยที่ปกเกล้าเรา ในรัชกาลที่ 6 ได้ทรงไว้วางพระราชหฤทัยแต่งตั้งพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์มาเป็นอุปราชฝ่ายใต้ ประทับที่สงขลา ปกครองหัวเมืองฝ่ายใต้ทั้งหมด โดยในช่วงนี้ระบบอาณานิคมของอังกฤษได้สถาปนาบนันคงแล้ว ทั้งในอินเดียนีและมลายู และมีเรื่องอ่อนไหวทางการเมืองอยู่เนืองๆ ถ้าไม่รู้ทัน

ถูกยึดหรือถ่วง ก็ต้องเป็นส่วนหนึ่งของอาณานิคมแน่นอน และประเทศไทยจะเหลืออยู่อย่างดีที่สุดก็บางสะพาน ที่เราอยู่มาสุขเช่นนี้เพราะบารมีสถาบันพระมหากษัตริย์ไทยและความสามารถการปรับตัวของรัฐโดยการปฏิรูปประเทศไทยให้ทันสมัย และทำให้มีระบบราชการ ระบบการศึกษา ซึ่งแม้จะไม่ถึงกับดีที่สุด แต่รัฐไทยก็สามารถรักษาบ้านเมืองไว้ได้ สถานภาพของราชการไทยแตกต่างจาก public service ของประเทศอื่นเป็นอันมาก ตรงที่คำว่า "ราชการ" คือ "การของพระราช" ตรงนี้เองที่รับใช้ประเทศชาติบ้านเมืองทำให้ดำรงอยู่ได้ หมายความว่าเราอยู่ร่วมกันเป็นหนึ่งเดียว ไม่ถูกแปลกแยกเป็นอย่างอื่น เพราะอาศัยอำนาจอธิปไตยนี้ รวมทั้งระบบราชการไทยที่ได้รับการปฏิรูป แต่แน่นอนเมื่อเวลาเปลี่ยนไป เหตุปัจจัยเปลี่ยนไปทั้งภายนอกและภายในก็จำเป็นที่เราต้องเปลี่ยนแปลงแก้ไข ปฏิรูประบบของเราให้เข้มแข็งยุติธรรม และยั่งยืนสืบไป เพื่อดำรงอยู่ด้วยความเป็นตัวของตัวเอง

ประเด็นที่จะขอเสนอเป็นเรื่องประกอบการพิจารณา คือ บทบาทของชาวต่างประเทศที่มีต่อความอยู่รอดและเศรษฐกิจของประเทศไทยในภาคใต้ ขอยกตัวอย่างให้พิจารณา 2 กรณี คือ

1) ประวัติของพระยาราชกัปปิตันหรือฟรานซิสไรท์ที่มีต่อเกาะภูเก็ต พระยาราชกัปปิตันเข้ามาสู่ดินแดนประเทศไทยในสมัยพระเจ้าตากสินมหาราชและรัชกาลที่ 1 เป็นผู้ซึ่งพูดภาษาไทยได้ มีภรรยาไทยที่ภูเก็ต และสนิทสนมกับพระยาอลางที่ปกครองเกาะภูเก็ตครั้งกระนั้นก่อนข้างมาก อีกทั้งมีส่วนเกื้อกูลส่งอาวุธยุทโธปกรณ์และเสบียงอาหารให้ราษฎรกับพม่าจนได้ชัยชนะและสร้างวีรกรรมขึ้นไว้ให้ปรากฏ

ส่วนไม่ติดตามทัศนะของคนไทยคือ โดยเนื้อแท้เจตนารมณ์ของพระยาราชกัปปิตันมาทำข่าวกรอง มาประเมินสถานการณ์เพื่อเอาภูเก็ตไปขึ้นกับอังกฤษ แต่พอดีในช่วงนั้นแสนบดีที่อังกฤษและอุปราชอินเดียนีตอบมาว่า เมื่อเปรียบเทียบกับเกาะภูเก็ตกับเกาะปีนังแล้วสิ่งที่อังกฤษ

ต้องการที่สุดในเวลานั้นไม่ใช่ดินแดน แต่ต้องการทำเรื่องน้ำลึกที่สามารถขยายอำนาจอิทธิพลต่อไป สมัยนั้นชุมชนภูเก็ตเจริญกว่าป็นิ่งมาก แต่ป็นิ่งเป็นเมืองท่าจอดเรือที่ดีกว่าเพื่อการค้าการพาณิชย์และการขยายอิทธิพลของราชธานีอังกฤษมาสู่ภาคตะวันออกเฉียงแล้วจำเป็นต้องเลือกป็นิ่งแต่ข้อเสนอของฟรานซิสไรท์ให้ยึดภูเก็ตไว้ก่อนเพื่อจะเป็นสะพานยึดภาคใต้ทั้งหมดต่อไป นี่เป็นข้อไม่ติงของพระยาราชกัปปิตันในความเห็นของลูกหลานชาวไทยในภูเก็ตประเด็นประวัติศาสตร์ข้อนี้ควรมีการศึกษาและมีวาทกรรมต่อไป

2) พระยารัษฎานุประดิษฐ์ ซึ่งพี่น้องชาวไทยได้จะรู้จักดี ท่านผู้นี้เป็นคนพัฒนาเศรษฐกิจของภาคใต้ในรัชกาลที่ 5 ได้ประสบความสำเร็จมาก ท่านเป็นเงินนอกถิ่น ซึ่งฝรั่งนำเงินนอกถิ่นมาจากแผ่นดินจีนเพื่อมาทำงานในอาณานิคมคือมลายูในสมัยนั้น ท่านเป็นคนเฉลียวฉลาดแต่ไม่รู้หนังสือ ท่านมีส่วนในการพัฒนาเศรษฐกิจของภาคใต้เป็นอันมาก ทั้งในเรื่องเหมืองแร่ ดินบุก และการปลูกยางพารา การมีส่วนพัฒนาของท่านเป็นตัวอย่างหนึ่งของการสร้างความมั่งคั่งในสยามประเทศจนเป็นที่โปรดปรานของรัชกาลที่ 5 ต่อมาพระยารัษฎานุประดิษฐ์และลูกหลานของท่านก็เปลี่ยนสัญชาติเป็นคนไทย บทบาทการวางตัวของท่านมีต้นลึกลงมาอย่างไร ควรแก่การศึกษาให้ถึ่ถ้วนยิ่งขึ้น

สุดท้ายมีข้อคิดอีก 2 ประเด็นที่ควรแก่การพิจารณา คือ

1. การผสมกลมกลืนหรือ ASSIMILATION เป็นหนึ่งเดียวของคนต่างชาติพันธุ์ ต่างศาสนา ต่างวัฒนธรรมภายใต้อำนาจบารมีของพระมหากษัตริย์ไทย เป็นสิ่งที่จะดำรงคงอยู่มากน้อยเพียงใด ขึ้นอยู่กับสติปัญญาของพี่น้องชาวไทยในปัจจุบันและอนาคต ตัวแปรสำคัญขึ้นอยู่กับ

1.1 การจัดการศึกษาไทยที่ทันสมัย และมองการณ์ไกล

1.2 รู้ทันเศรษฐกิจข้ามชาติ และไม่ตกเป็นเบี้ยล่าง

1.3 ฉับไว รวดเร็วในระบบข่าวสารในยุคโลกาภิวัตน์ ที่นำมาประกอบการตัดสินใจที่ติงของภาครัฐ

1.4 ความมีขันติธรรมทางศาสนา ทางการปกครองที่ให้ความเสมอภาคแก่ราษฎรโดยถ้วนหน้า

1.5 การนำเอาวิทยาการสมัยใหม่และภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ให้เป็นประโยชน์สูงสุดในการดำรงชีวิต โดยไม่ทำลายรากเหง้าทางวัฒนธรรมและทางจิตวิญญาณซึ่งเราได้สั่งสมมาไว้ด้วยดี

2.โลกทุกวันนี้ มีกระแสทำให้เราไม่รู้จักตัวเอง ไม่รู้จักบ้านเมืองรากเหง้าของเราเองอยู่มาก ดังนั้นจึงมีความจำเป็นที่เราต้องศึกษา ค้นคว้า และการอบรมบ่มเพาะให้รู้จักตัวเอง วัฒนธรรมของเราเอง บ้านเมืองของเราเองให้มากยิ่งขึ้น เพื่อจรรโลงให้ประเทศชาติของเราเข้มเป็นสุขสืบไปท่ามกลางกระแสความเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็วและรุนแรง

